

UDC: [821.133.1+821.161.1].091

**КРИСТАЛІЗАЦІЯ ПИСЬМЕННИЦЬКОГО МЕТОДУ
ЧЕРЕЗ ПРАКТИКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕРЕКЛАДУ
(ПРО ЩО ГОВОРИТЬ ПЕРЕКЛАД Ф. ДОСТОЄВСЬКИМ
БАЛЬЗАКІВСЬКОЇ «ЄВГЕНІЇ ГРАНДЕ»)**

Ольга Червінська

Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри,
Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (УКРАЇНА),
58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2,
e-mail: o.chervinska@chnu.edu.ua

Роман Дзик

Кандидат філологічних наук, асистент,
Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (УКРАЇНА),
58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2,
e-mail: r.dzyk@chnu.edu.ua

РЕФЕРАТ

Мета. Дана стаття ставить за мету конституювання та вивчення проблеми творчих передумов авторського письма, що переважно ігнорується традиційним підходом до аналізу формування авторського стилю. **Дослідницька методика.** Основним методом розвідки є компаративістська практика в аспекті теорії рецепції. Тобто виокремлюється в якості первісного витoku авторського методу – перекладацький досвід, який в даному разі постає першим кроком в ідентифікації власних стилістичних переваг. **Результати.** Стаття показує, що творча лабораторія письменника починає активізуватися значно раніше, ніж в читацький обіг входять його власні художні тексти. Особлива вага надається перекладацькому досвіду, з якого насправді розпочався творчий шлях Ф. Достоєвського. Акцентується необхідність уваги до попереднього письменницького досвіду автора, який включає в себе, поза тим, як практику формування рецептивного смаку, так і попереднє активне «нефікційне писання» (епістолярій, щоденники, замітки тощо). **Наукова новизна.** Виходячи з аналізу конкретного перекладацького зразка, тут показано, що властивості опису образу та психології героя Ф. Достоєвського відштовхуються в протилежний бік від бальзаківського стилю, водночас зберігаючи у власному стилі пам'ять про зразок з присутністю в ньому романтико-реалістичного синтезу. **Практичне значення.** Виокремлення практики перекладу Ф. Достоєвським французького першоджерела (роман О. де Бальзака «Євгенія Гранде») надалі має спрямувати увагу дослідників у бік розкриття тих запозичених елементів, які продукують власне авторські стильові домінанти.

Ключові слова: Ф. Достоєвський, рецепція, переклад, «Євгенія Гранде», стильова домінанта.

**CRYSTALLIZATION OF WRITER'S METHOD
THROUGH THE PRACTICE OF LITERARY TRANSLATION
(WHAT SHOWS THE F. DOSTOYEVSKY'S TRANSLATION
OF BALZACIAN «EUGENIE GRANDET»)**

Olha Chervinska

Professor Doctor Habilitatus of Philology, Head of Department,
Department of World Literature and Theory of Literature,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (UKRAINE),
58012, 2 Kotsiubynskiy Street, Chernivtsi,
e-mail: o.chervinska@chnu.edu.ua

Roman Dzyk

Ph.D in Philology, Assistant Professor,
Department of World Literature and Theory of Literature,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (UKRAINE),
58012, Chernivtsi, 2, Kotsiubynskiy str.,
e-mail: r.dzyk@chnu.edu.ua

ABSTRACT

Aim. The article set the object to constitute and study the problems of the creative background of the author's writing which is often ignored by the traditional approach to the analysis of the formation of the author's style. *Methods.* The main method of research is a comparative practice in the aspect of the theory of reception. The translation experience, selected as the initial source of the author's method, appears in this case as a first step in identifying of his own stylistic preferences. *Results.* The article shows that the writer's creative laboratory begins to stir up much earlier than his own artistic texts are included in the library circulation. The special weight is given to translation experience, which, in fact, began the creative way of F. Dostoyevsky. The article emphasizes the need for attention to the previous writer experience of the author, which includes the practice of forming a receptive fancy and the previous active «non-fictional writing» (correspondence, diaries, notes, etc). *Scientific novelty.* Based on the analysis of a particular translation sample, the present research shows, that the properties of the image and psychology description of F. Dostoyevsky's hero proceed at the opposite side of the balzacian style, while keeping in their own style the memory of the sample, with its romantic and realistic synthesis. *The practical significance.* The accentuation of F. Dostoyevsky's translation practice of French source (the novel by H. de Balzac «Eugénie Grandet») henceforth has to direct the researchers attention in the direction of revelation of those borrowed elements, which produce their own original style dominants.

Key words: F. Dostoyevsky, reception, translation, «Eugénie Grandet», style dominant.

Попри те, що традиція, та й сам Ф. М. Достоевський, перший етап формування творчого стилю письменника пов'язують з «подоланням» автором гоголівського впливу (читаємо: «На шляху до усвідомлення свого істинного жанру Достоевський повинен був порухатися зі своїм великим попередником і вчителем, з «демоном російської літератури», як він його пізніше назвав. *Подолання Гоголя – ось перший етап у розвитку творчості Достоевського* (курсив А. Бема. – О. Ч. і Р. Д.)» [4, с. 497], попри це, не варто ігнорувати такі ніби маргінальні фактори, що сприяли першим крокам письменника до самостійного шляху. В цьому плані значущими є такі етапні чинники, як коло читання, як листування (епістолярний досвід) та ведення щоденника, й,

нарешті, творчий досвід перекладання чужого іноземного тексту на власну мову. Достоевський починав саме з цього.

Значення перекладу «Євгенії Гранде» О. де Бальзака, зробленого Ф. Достоевським, сьогодні може видаватися дещо архаїчною проблемою, позаяк на це питання вже неодноразово звертали увагу [11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18]. Однак дослідження російськомовного тексту пов'язане з численними проблемами текстологічного характеру.

По-перше, це зміни, яких зазнавав сам французький оригінал. Так, «Євгенія Гранде» вперше виходить в журнальному варіанті в 1933 р. Того ж року роман друкується в першому виданні «Сцен провінційного життя», де він ділиться на 7 глав з авторськими передмовою і післямовою. В наступних виданнях ні передмова, ні післямова більше не публікувалися. У видання 1943 р. Бальзак вносить редакторські правки. Також тут зникає поділ на глави (як стверджується, по редакторській вині [9, с. 784]) (див. дет. [2, с. 515–516]).

По-друге, складною є історія перевидань перекладу Ф. Достоевського. Вперше переклад виходить у маловідомому журналі «Репертуар и Пантеон» в 1843 р. Більші чи менші видавничі правки, як зараз відзначається, містять усі наступні видання (в журналі «Изящная словесность», 1883; у Зібранні творів О. де Бальзака, 1897; Повному зібранні творів Ф. М. Достоевського (1911–1918), 1918; Творах Бальзака, 1935) [див.: 9, с. 784–785].

Над цим питанням потрудилися такі відомі дослідники, як Л. Гроссман, В. Нечаєва, Г. Поспелов та ряд інших. Вперше до Повного зібрання творів переклад «Євгенії Гранде» був включений Л. П. Гроссманом у виданні 1918 р. [6]. Далі – у 1995 р. [8]. Таку практику підтримало й найновіше на сьогодні видання Повного зібрання творів Ф. М. Достоевського [9]. Дійсно, цей переклад пройшов текстологічну та компаративістичну перевірку, звірений і прокоментований більш ніж сумлінно. Все це підтверджує вагу російськомовного тексту Бальзака для цілісного розуміння доробку російського автора.

В найновішому російському виданні перекладу «Євгенії Гранде» сюжет впливу творчості Бальзака на Достоевського, з посиланням на перше академічне видання (1972–1990 рр.) та Д. В. Григоровича (вид. 1987 р.), вже узагальнено: «Інтерес до творчості французького романіста виник у Достоевського дуже рано. Так, у листі до брата від 9 серпня 1838 він повідомляв, що ним прочитаний «майже весь Бальзак», і далі виголошував: «Бальзак великий! Його характери – творіння всесвітнього розуму! Не дух часу, а цілі тисячоліття приготували борінням своїм таку розв'язку в душі людини». Про це ж, через багато років, згадував Д. В. Григорович, за свідченням якого вони з Достоевським в той час ставили Бальзака «незмірно вище за всіх французьких письменників» [9, с. 783]. «Бальзак, – справедливо зазначав у цьому зв'язку Л. П. Гроссман, – виявився для юнака Достоевського найбільш рідним і близьким письменником. Він приніс щойно пробудженій фантазії нервового сімнадцятирічного мрійника якісь нові насолоди і широко розкрив йому ще невідомі шляхи творчих досягнень. Він надовго залишився для нього, як Вергілій для Данте, lo maestro e l'autore – учителем, який долучив до таємниць свого мистецтва, і вірним провідником по всіх його темних і небезпечних переходах.

З усім запалом незміцнілого генія Достоевський кинувся в цей хворобливий світ бальзаківського роману і до кінця вже не міг забути своїх перших вражень від читання Людської Комедії» [9, с. 783].

У цілому, цією роботою дослідники переважно й констатують початок творчої біографії російського класика. Відзначається не-еквілінарність перекладу – всілякі рецептивні неточності і, більше того, самовільне «домальовування» образів, а також артикулюється надихаючий вплив перекладацької практики на створення «Бідних людей» [11; 16]. Приміром, В. Нечаєва зазначає, що «майже кожну фразу Достоевський починає по Бальзаку, але в його перекладі вона ускладнюється, обростає новими образами, новими ознаками образів, і бальзаківський текст тоне в плоті, в яку одягає його Достоевський» [16, с. 115].

Питання, однак, може поставати й у значно ширшій перспективі: не менш цікаво, наскільки є випадковими і про що говорять виявлені неточності і всілякі перекладацькі вольності російського автора. Зокрема, яким чином вони вписуються у проблему творчого методу Достоевського.

Зафіксоване більшістю дослідників «осентименталення» реалістичного стилю французького письменника [16, с. 126] можна пов'язувати й із майбутніми особливостями реалізму самого Достоевського. Однак, скажімо, С. Цвайг приписував неподоланий сентименталізм й автору першоджерела: «Безсоромність бульварного письменництва, неправдоподібність і махрову сентиментальність Бальзаку так і не вдалося остаточно вигнати зі своїх романів» [20, с. 75]. Якісне переродження О. де Бальзака як реаліста С. Цвайг пояснював тим, що «між оповідачем і мислителем стоїть спостерігач, і його справжній ґрунт дійсність». І він констатує таке: «Справжню рівновагу Бальзак знаходить в тих романах, де він стає «історіографом свого часу» [20, с. 225]. Ми можемо спостерігати аналогічне, як певну органічну паралель, й у випадку Достоевського (див. [5]).

Вплив спадщини сентиментального роману російським письменником також не відкидається, а, навпаки, він промальовується як значуща гетерогенна компонента майбутнього реалістичного письма – це те, що окремі дослідники визначали як «школу сентиментального натуралізму», проголошуючи, більше того, самого Ф. Достоевського вождем цієї школи [19, с. 150]. На підставі фейлетону Ф. Достоевського «Петербурзькі сновидіння у віршах і прозі» (1861) А. Бем дуже точно стратифікує відповідно три періоди в розвитку творчості письменника: «сентиментально-романтичний», «натурально-фантастичний» і «психологічно-філософський» [4, с. 496–497]. Переходи між цими періодами пов'язані з впливом одних і доланням інших літературних авторитетів. Бальзаківський вплив Ф. Достоевський «переживає» передусім через «муки» перекладацького досвіду. Але чому в даному випадку акцентується сентименталізм – адже у зв'язку з іменем О. де Бальзака звично постає реалізм у його класичному, навіть еталонному розумінні?

На наш погляд, тут часто випускається з уваги той факт, що сам Бальзак не був чужим впливові сентименталістської поетики. Традиційно сентименталізм прийнято інтерпретувати як певну ваду в межах реалізму, яку варто викорінювати. Не випадково ми читаємо у статті В. Виноградова про «боротьбу

Гоголя з сентиментальними формами – як одну з великих трагедій художника» [19, с. 151]. Не випадково також й А. Бем підкреслює, що Достоевський згодом відчуває у сентименталізмі «сліпоту до суворої життєвої правди, заслоненої штучною чутливістю» [3, с. 208]. На значущість питання про вагу сентименталістської поетики у творчості російського класика додатково вказує той факт, що М. Бахтін планував розгорнути його окремо. В його робочих чернетках 60 – початку 70-х років зустрічаємо такий запис: «Достоевский и сентиментализм». «Опыт типологического анализа» [1, т. 6, с. 413].

Художні тексти Ф. Достоевського містять величезну кількість алюзій, ремінісценцій, безпосередніх натяків, сюжетних варіацій тощо, що відсилають читача до класичних зразків сентименталістської літератури. До прикладу, він відверто зберігає ім'я карамзінської «Бідної Лізи» у «Підлітку», причому історія Лізи Долгорукої повністю повторює сумну фабулу карамзінської героїні, яка неодноразово проступає на сторінках роману:

«– Неужели вы можете так рассуждать! А суд собственной совести, а Лиза, которую я обманул и... хотел бросить, стало быть? А обет, данный себе и всему роду моих предков, – возродиться и выкупить все прежние подлости! Умоляю вас, не говорите ей про это. Может быть, она этого одного не в состоянии была бы простить мне! Я со вчерашнего болен. А главное, кажется, теперь уже всё кончено и последний из князей Сокольских отправится в каторгу. Бедная Лиза!» [7, т. 13, с. 248].

Або, читаємо у покаянному листі князя Сокольського:

«Бедная Лиза! <...> вчера, поутру, когда она приходила ко мне в последний раз, я открыл ей мой обман и признался, что ездил к Анне Андреевне с намерением сделать той предложение. Я не мог оставить это на моей совести перед последним, задуманным уже решением, видя ее любовь, и открыл ей. Она простила, всё простила, но я не поверил ей; это – не прощение; на ее месте я бы не мог простить. Помните меня» [7, т. 13, с. 280].

Проте, вочевидь, умовність фабули претексту в романі Достоевського прописано не як сентиментальну жалісну історію, а як трагічний, психологічно мотивований, жорсткий і типовий факт реальності, вплетений у контекст інших жорстких пластів сюжету. Отже, в цих зразках присутнє швидше полемічне ставлення до спадщини сентименталізму, хоча у перших самотійних пробах письменника вплив сентименталізму заперечувати не доводиться (пригадаємо «Бідних людей», «Білі ночі», «Принижених і зневажених» тощо). Не був позбавлений впливу сентименталістської літератури й сам О. де Бальзак. Так само не варто ігнорувати впливу на його поетику романтичної традиції, а також творів таких його безпосередніх попередників, як П. Шодерло де Лакло, Ф.-Р. де Шатобріан, Б. Констан та ін.

Так звані погрішності перекладу Ф. Достоевського теж багато про що свідчать. Одну з таких зафіксовано в коментарях до найновішого Повного зібрання Достоевського: «Любезный Альфонс!» замість «Любезный Адольф» [9, с. 782]. І ця похибка вказує на французький роман Б. Констана «Адольф» (1816), дуже популярний на ті часи в російських читацьких колах.

Зовсім не випадково Ф. Достоевський дозволяє собі певну корекцію характеристик бальзаківських персонажів. Це переконливо доводить компаративний аналіз всіх трьох російських версій перекладу бальзаківської «Євгенії Гранде», зроблений сучасною дослідницею О. Лешневською. Вона, зокрема, акцентує таке: «У передачі внутрішньої напруги оригіналу перекладачеві Достоевському немає рівних, проте він послідовно посилює романтичний компонент образів Євгенії та старого Гранде. Якщо у Бальзака Гранде холодний, розважливий і настільки віртуозний у поводженні з грошима, що його підприємницьке чуття донині ставлять діловим людям в приклад, то в перекладі пристрасть героя до грошей майже хвороблива, а сам герой більш емоційний і сентиментальний, ніж в оригіналі. (Якщо у Бальзака Гранде називає Шарля «méchant mirliflor» – «бридкий Франтішка», у Достоевського він кричить: «Этот тряпичник, лоскутник, дрян»»). <...> Якщо образ старого Гранде в перекладі послідовно огрубляється, то образ головної героїні – ідеалізується» [15].

Цікаво звернути увагу ще на такий момент. Бальзак дуже багато уваги приділяв колористиці – опису інтер'єру, одягу, зовнішності персонажів та деталізації простору подій, що ставилося за одну з найбільших заслуг його методу. Однак представники різних класів, оцінюючи тексти Бальзака саме як його сучасники, тобто сприймаючи їх імпліцитно, як правило, підкреслювали певну умовність його описів, а часами й неточність в зображенні психологічних рис чи характеристик персонажів.

Так, Б. Гріфцов звертає увагу на те, що бальзаківські герої (насамперед аристократи) не завжди відповідали реальним образам. З посиланням на анонімні мемуари «Бальзак викритий» (вийшли лише 1928 р.) бальзакознавець наводить приклад гострої реакції аристократичного кола на тексти письменника: «Якщо мова йде про опис вулиць, куди порядна людина й кроку не ступить, будинків з поганою славою, смердючих квартир, поїдених черв'яками меблів і неохайного одягу, то я з вами згоден. Ви більш копіткі і точні, ніж фахівець-оцінювач. <...> Ви порахуєте кожен цвях на дверях татуся Гранде і всі мушачі сліди на барометрі, про які навіть говорити непристойно. Але стосовно мови та звичаїв світських осіб, це – інша справа. <...> Ви приписуєте їм манери і штучну мову, не прийняту ніде!» [10, с. 287–288]. Це зауваження сучасника слід вважати суттєвим рецептивним ключем.

Характерний для О. де Бальзака обрахунок «кожного цвяху на дверях татуся Гранде і всіх мушачих слідів на барометрі», напевно, Достоевському-перекладачеві не дуже пасував. Мабуть, перевтомлений перекладанням подібного роду фрагментів, він ніби зарікся так уважно, так деталізовано прописувати простір, й тим самим позбавляти уяву читача певної свободи. Переклад російського автора свідчить про те, як він сам сприймав О. де Бальзака. Поза тим він являє собою очевидну трансляцію активної письменницької рецепції. Надалі у своїх текстах Ф. Достоевський прагне прорисовувати невидимий світ, духовний простір особистості. Колоритні подробиці мають дуже велике значення лише в описі найбільш суттєвих, кульмінаційних моментів сюжету

того чи іншого з його текстів. Зрештою манера Достоевського-портретиста ніби свідомо відштовхується від бальзаківської манери.

На це вказує й майстерність персонифікації. У Ф. Достоевського вона зрештою вибудовується в абсолютно протилежний спосіб, ніж у О. де Бальзака, хоча на початку у цьому плані він більшою мірою наслідує-таки французького класика: у порівнянні з «Євгенією Гранде» подібною виглядає сюжетна організація його текстів 40-х років «Бідні люди», «Білі ночі», «Неточка Незванова» та ін.

Сказане також відсилає нас до порівняння жанрової специфіки спадщини обох авторів. За часів О. де Бальзака у французькій літературі відбувся певний стилістичний «струс». Як підкреслює Б. Гріфцов, «вчення про жанри рухнуло, що було природно для епохи соціальних і політичних змін, які стрімко йшли одна за одною. Звалилася і єдність стилю. Поруч з Бальзаком створювався новий стиль, романтичний, барвистий, рясний на нарочиті порівняння і риторичні контрасти. <...> Бальзак ж істотно прозаїчний, і цей стиль йому чужий» [10, с. 304]. Але не такими постають перед читачем тексти Ф. Достоевського: вказаний досвід, відбракований О. де Бальзаком, він перетравлює на своє вкрай специфічне письмо.

Й, нарешті, привід для порівняння дає також поетика фіналу. За спостереженням Б. Гріфцова, О. де Бальзак «часто важкуватий і педантично-просторий в описах. Він поспішний в авторських, підсумкових відступах, фальшивий і сентиментальний в любовних сценах. Він дуже нерівний» [10, с. 305]. Найбільш виразно таке постає саме у завершенні «Євгенії Гранде».

Ф. Достоевський, як правило, у своїй особистій практиці, на відміну від свого перекладу роману О. де Бальзака, надає перевагу відкритому фіналу. Питання фіналу, мабуть, є найскладнішим моментом в інтерпретації теми Бальзак – Достоевський і потребує окремого, предметно розгорнутого дискурсу.

У даному разі, як ми пам'ятаємо, Ф. Достоевський мав справу з першою редакцією роману і, як підкреслюють дослідники, у перекладі фіналу він дотримувався певної точності.

Заключний фрагмент перекладу, в якому доля Євгенії Гранде переводиться в узагальнюючу мистецьку парадигму («божественная статуя»), залишається для Ф. Достоевського стійким зразком:

«Тайно рука этой женщины простерта для врачевания ран жизненных. Она стремится к небу, напутствуемая хором благословений несчастных и слезами благодарности. Великая душа ее уничтожает и покрывает недостатки ее образования и прежние привычки. Вот повесть, вот картина жизни бедного создания, женщины, которая «не от мира сего», которая создана была быть нежнейшею супругою и не знала мужа, которая была бы образцом матерей и не насладились счастьем быть матерью.

В судьбе человеческой жизнь Евгении Гранде может считаться образцом страдальческого самоотвержения, кротко против уставшего людям и поглощенного их бурною, нечистою массой. Она вышла... как из руки вдохновенного художника Древней Греции выходит божественная статуя; но во время

переезда в чужую землю мрамор упадет в море и навеки скрывается от людских восторгов, похвал и удивления» [9, с. 466].

Однак самим автором «Євгенії Гранде» надалі такий стилістичний пуант відкидається. Під впливом епічного задуму «Людської комедії» в остаточній бальзаківській редакції 1843 р. (її переклад належить Ю. Верховському – 1935 р.) ми спостерігаємо натяк на продовження історії Євгенії Гранде:

«Рука этой женщины врачует тайные раны всех семей. Евгения совершает свой путь к небу в сопровождении сонма добрых дел. Величие ее души скрадывает мелочность, привитую ей воспитанием и навыками первой поры ее жизни. Такова история этой женщины – женщины не от мира среди мира, созданной для величия супруги и матери и не получившей ни мужа, ни детей, ни семьи.

Несколько дней как заговорили о новом для нее замужестве. Сомюрцы заняты ею и маркизом де Фруафон, родня которого начинает обступать богатую вдову, как некогда делали это Крюшо. Говорят, что Нанета и Корнуайе держат руку маркиза, но в этом нет и тени правды. Ни Нанета, ни Корнуайе не достаточно умны, чтобы понять испорченность света» [2, с. 185].

Наслідуючи Ф. Достоевського, завершуємо свою статтю відкритою перспективою. За нашим переконанням, необхідно враховувати той факт, що творча лабораторія письменника починає активізуватися значно раніше, ніж в читацький обіг входять власне художні тексти митця. Зокрема, переклад «Євгенії Гранде» О. де Бальзака, з якого реально розпочався творчий шлях Ф. Достоевського, доводить, що цей досвід зберігає у стилі письменника «генетичну пам'ять» про першозразок та наявні в ньому ознаки романтико-реалістичного синтезу, що надалі трансформуються в знаній «реалізм у вищому сенсі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Собрание сочинений : в 7 т. / М. М. Бахтин. – Москва : Русские словари; Языки славянской культуры, 1997–2010.
2. Бальзак О. де. Собр. соч. : в 24 т. / О. де Бальзак. – Москва : Правда, 1960. – Т. 6. – 528 с.
3. Бем А. Л. Достоевский – гениальный читатель / А. Л. Бем // Вокруг Достоевского : в 2 т. Т. 1. О Достоевском : сб. статей под. ред. А. Л. Бема / сост., вступ. ст. и коммент. М. Магидовой. – Москва : Русский путь, 2007. – С. 206–218.
4. Бем А. Л. «Шинель» и «Бедные люди» / А. Л. Бем // Вокруг Достоевского : в 2 т. Т. 1. О Достоевском : сб. статей под. ред. А. Л. Бема / сост., вступ. ст. и коммент. М. Магидовой. – Москва : Русский путь, 2007. – С. 492–500.
5. Червинская О. В. Писатель как историограф : сербский вопрос и личность генерала М. Г. Черняева в рецепции Ф. М. Достоевского (непрочитанная страница «Дневника писателя») / О. В. Червинская // Исторична панорама : зб. наук. ст. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 10. – С. 41–65.
6. Полн. собр. соч. Ф. М. Достоевского. С многочисл. прил. : в 23 т. / собр. и коммент. Л. П. Гроссман. – Санкт-Петербург : Просвещение, 1911–1918.
7. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч. : в 30 т. / Ф. М. Достоевский. – Ленинград : Наука, 1972–1990.
8. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч. : в 15 т. / Ф. М. Достоевский ; под ред. В. Н. Захарова. – Петрозаводск : ПетрГУ, 1995. – Т. 1. – 688 с.
9. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч. и писем : в 35 т. / Ф. М. Достоевский. – СПб. : Наука, 2013. – Т. 1. – 816 с.

10. Грифцов Б. А. Психология писателя / Б. Грифцов. – Москва : Худож. лит., 1988. – 462 с.
11. Гроссман Л. П. Бальзак и Достоевский / Л. П. Гроссман // Поэтика Достоевского. – Москва : ГАХН, 1925. – С. 64–115.
12. Кибальник С. А. «Eugenie Grandet» О. де Бальзака в переводе Достоевского / С. А. Кибальник // Достоевский и мировая культура : альманах / О-во Достоевского, Моск. отд-ние ; [гл. ред. К. А. Степанян]. – СПб. : Серебряный век, 2012. – № 29. – С. 27–40.
13. Кибальник С. А. К проблеме интертекстуальной аккультурации оригинала («Евгения Гранде» О. де Бальзака в переводе Ф. М. Достоевского) / С. А. Кибальник // Ceslovo Miloso Skaitymai. – Kaunas : Vitauto Didziojo universitetas, 2012. – № 5. – С. 68–77.
14. Кобаяси Г. Вокруг слова «индивидуум» (из заметок о переводе Достоевским романа Бальзака «Евгения Гранде») / Гинга Кобаяси // Поэтика Достоевского. Статьи и заметки. – Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2007. – С. 4–13.
15. Лешневская А. Три «Гранде» / А. Лешневская // Иностран. лит. – 2008. – № 4. – С. 283–291.
16. Нечаева В. С. Ранний Достоевский. 1821–1849 / В. С. Нечаева. – Москва : Наука, 1979. – 288 с.
17. Поспелов Г. Н. «Eugenie Grandet» Бальзака в переводе Ф. М. Достоевского / Г. Н. Поспелов // Учен. зап. Ин-та яз. и лит. (РАНИОН). – 1928. – Т. 2. – С. 103–136.
18. Шкарлат С. Н. О переводе Ф. М. Достоевским романа «Евгения Гранде» О. де Бальзака / С. Н. Шкарлат // Проблемы исторической поэтики. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 1998. – Вып. 5. – С. 303–310.
19. Виноградов В. В. Школа сентиментального натурализма : (Роман Достоевского «Бедные люди» на фоне литературной эволюции 40-х годов) // Виноградов В. В. Поэтика русской литературы : избранные труды. – Москва : Наука, 1976. – С. 141–187.
20. Цвейг С. Бальзак / Стефан Цвейг ; [пер. с нем. А. Голембы]. – Москва : Мол. гвардия, 1961. – 496 с. – (Жизнь замечательных людей).

REFERENCES

1. Bakhtin, M.M. (1997-2010), *Collected works in 7 vols.* [*Sobranie sochinenii v 7 t.*], Russkie slovari, Iazyki slavianskoj kultury, Moscow. (in Russian).
2. Balzac, H.de (1960), *Collected works in 24 vols.* Vol. 6, trans. from Fr. [*Sobranie sochinenii v 24 t.* Т. 6], Pravda, Moscow, 528 p. (in Russian).
3. Bem, A.L. (2007), “Dostoyevsky, a Reader of Genius” [“Dostoevskii – genialnyi chitatel”], in Bem, A.L. (Ed.), *Around Dostoyevsky: in 2 vol.* Vol. 1. About Dostoyevsky [*Vokrug Dostoevskogo: v 2 t.* Т. 1. O Dostoevskom], Russkii put, Moscow, pp. 206-218. (in Russian).
4. Bem, A.L. (2007), ““Overcoat” and ‘Poor Folk’” [“‘Shinel’ i ‘Bednye liudi’”], in Bem, A.L. (Ed.), *Around Dostoyevsky: in 2 vol.* Vol. 1. About Dostoyevsky [*Vokrug Dostoevskogo: v 2 t.* Т. 1. O Dostoevskom], Russkii put, Moscow, pp. 492-500. (in Russian).
5. Chervinskaia, O.V. (2010), “A Writer as a Historiographer: Serbian Issue and a Figure of General M.G. Chernyayev in F.M. Dostoyevsky’s Reception (an Unread Page of ‘A Writer’s Diary’)” [“Pisatel kak istoriograf: serbskii vopros i lichnost generala M.G. Cherniaeva v retseptsii F.M. Dostoevskogo (neprochitannaia stranitsa ‘Dnevnika pisatel’ia’)”], *Istorychna panorama*, No. 10, pp. 41-65. (in Russian).
6. Dostoevskii, F.M. (1911-1918), *Complete Works of F. Dostoyevsky. With Numerous Appendix: in 23 v.* [*Polnoe sobranie sochinenii F. M. Dostoevskogo. S mnogochisl. pril.: v 23 t.*], Prosveshchenie, Saint Petersburg. (in Russian).
7. Dostoevskii, F.M. (1972-1990), *Complete Works in 30 vol.* [*Polnoe sobranie sochinenii v 30 t.*], Nauka, Leningrad. (in Russian).

8. Dostoevskii, F.M. (1995), *Complete Works in 15 vol.* Vol. 1 [*Polnoe sobranie sochinenii v 15 t.* T. 1], PetrGU, Petrozavodsk, 688 p. (in Russian).
9. Dostoevskii, F.M. (2013), *Complete Works and Correspondence in 35 vol.* Vol. 1 [*Polnoe sobranie sochinenii i pisem: v 35 t.* T. 1], Nauka, Saint Petersburg, 816 p. (in Russian).
10. Griftsov, B.A. (1988), *Writer's Psychology [Psikhologiya pisatelii]*, Khudozh. lit., Moscow, 462 p. (in Russian).
11. Grossman, L. P. (1925), "Balzac and Dostoyevsky", *Poetics of Dostoyevsky* ["Balzak i Dostoevskii"], *Poetika Dostoevskogo*, GAKhN, Moscow, pp. 64-115. (in Russian).
12. Kibalnik, S.A. (2012), "'Eugénie Grandet' by H. de Balzac in Dostoyevsky translation" ["'Eugenie Grandet' O. de Balzaka v perevode Dostoevskogo"], *Dostoevskii i mirovaia kultura*, No. 29, pp. 27-40. (in Russian).
13. Kibalnik, S. A. (2012), "Of the problem of Intertextual Original Acculturation ('Eugénie Grandet' by H. de Balzac in F.M. Dostoyevsky Translation)" ["K probleme intertekstualnoi akkulturratsii originala ('Evgeniia Grande' O. de Balzaka v perevode F.M. Dostoevskogo)"], *Ceslovo Miloso Skaitymai [Czeslaw Miloszs readings]*, No. 5, pp. 68-77. (in Russian).
14. Kobaiasi, G. (2007), "About the Word 'Individual' (of the Notes to the Dostoyevsky's Translation of the Novel 'Eugénie Grandet' by H. de Balzac)", *Poetics of Dostoyevsky. Articles and Notes* ["Vokrug slova 'individuum' (iz zametok o perevode Dostoevskim romana Balzaka 'Evgeniia Grande')"], *Poetika Dostoevskogo. Stati i zametki*, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, pp. 4-13. (in Russian).
15. Leshnevskaiia, A. (2008), "Three 'Grandets'" ["Tri 'Grande'"], *Inostrannaia literatura*, No. 4, pp. 283-291. (in Russian).
16. Nechaeva, V.S. *The Early Dostoyevsky. 1821-1849 [Rannii Dostoevskii. 1821-1849]*, Nauka, Moscow, 1979, 288 p. (in Russian).
17. Pospelov, G.N. (1928), "'Eugénie Grandet' by Balzac in Dostoyevsky's Translation" ["'Eugenie Grandet' Balzaka v perevode F. M. Dostoevskogo"], *Uchenye zapiski In-ta iaz. i lit-ry (RANION)*, Vol. 2, pp. 103-136. (in Russian).
18. Shkarlat, S.N. (1998), "About Dostoyevsky's Translation of the Novel 'Eugénie Grandet' by H. de Balzac ["O perevode F.M. Dostoevskim romana 'Evgeniia Grande' O. de Balzaka"], *Problemy istoricheskoi poetiki*, No. 5, pp. 303-310. (in Russian).
19. Vinogradov, V.V. (1976), "Sentimental Naturalism School: (Dostoyevsky's Novel 'Poor Folk' Against a Background of Literary Evolution of the Forties)", *Poetics of the Russian Literature* ["Shkola sentimentalnogo naturalizma: (Roman Dostoevskogo "Bednye liudi" na fone literaturnoi evoliutsii 40-kh godov)"], *Poetika russkoi literatury*, Nauka, Moscow, pp. 141-187. (in Russian).
20. Zweig, S. (1961), *Balzac*, trans. from Ger. [*Balzac*], Molodaia gvardiia, Moscow, 496 p. (in Russian).

